

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Oosterstraat 20

adres: Oosterstraat 20

Status: BBP

Periode: veldwerk 25-6-2003

Onderzocht door: T. Tel, F. van der Waard (veldwerk); H. Wierts (archieffonderzoek).

Auteur: F. van der Waard

Datum: 24 augustus 2005, Groningen

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen. De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieur-afwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek van de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/STRUCTUUR

Het huis staat op een diep perceel (37 x 6 m.) aan de oostzijde van de Oosterstraat en heeft links (aan de noordzijde) een mandelige muur met het buurpand en rechts een drup. Aan deze zijde is de muur steensdik (30 cm).

Het voorhuis is een diep drielaags huis (12,2 x 5,8 m.) met een plat dak, waarbij de achterkamer onderkelderd is. Daarachter bevindt zich een ondiepe binnenplaats met aan de linkerkant een eenlaagse gang met een plat dak en een tweelaags diep achterhuis (13,5 x 5,7 m.)

BOUWGESCHIEDENIS

Het pand is oorspronkelijk opgezet als een tweelaags diep huis waarvan de achterkamer onderkelderd is.¹ De datering van dit huis is niet helemaal duidelijk. De kelder maakt een 17de-eeuwse indruk. Ook een tienlagenmaat van de begane grond van de rechtermuur (78 cm) suggereert een 17de-eeuwse datering. Gezien de datering van de rest van de voorhuizen in de Oosterstraat is een 16de-eeuwse datering van de zijmuren niet uit te sluiten. Achter het voorhuis werd mogelijk in de 16de eeuw een vermoedelijk eenlaags achterhuis gebouwd. De datering kan blijken uit de tienlagenmaat van 84,5 cm. van de begane grond van de noordmuur.

Op de kaart van Haubois (ca. 1643) wordt op deze plaats een diep voorhuis met zadeldak en een achterhuis met zadeldak aangegeven. Op het minuutplan (ca. 1830) is een voorhuis met binnenplaats en gang aan de linkerkant en een achterhuis aangegeven, hetgeen overeenkomt met de huidige structuur. Het achterhuis werd aan het eind van 18de of in de vroege 19de eeuw met een bouwlaag verhoogd. In 1910 vond een grote verbouwing plaats, waarbij het voorhuis een tweede verdieping met een plat dak kreeg en een nieuwe voorgevel met winkelpui aangebracht werd. De linkergevel was tot dan toe op sommige plaatsen nog intact. Er waren al wel doorbraken gemaakt, zoals de trap die in de drup was uitgebouwd. Nu werden de overgebleven stukken van de linkergevel opgeruimd en balkte men in de zuidelijke zijgevel van de noordelijke buurman. Het gebouw werd ingericht met winkel, alsmede een beneden- en bovenwoning. Om deze bovenwoning een eigen voordeur in het portiek te geven moest de trap naar voren worden verplaatst.

Bij de verbouwing van 1910 is een opmeting van de bestaande toestand gemaakt zodat men een goede indruk van de toen bestaande indeling kan krijgen. Het voorste deel van het voorhuis werd door de winkel in beslag genomen. Iets over de helft van het huis bevond zich een tussenwand. Daarachter zat links een gang en rechts een zogenaamde puikamer met aan de linkerkant een stookplaats. Onder deze puikamer bevindt zich de kelder met het tongewelf. Hier is nog steeds een opstapje. Links van de gang was een trap die in de drup was uitgebouwd.

De pui had tot dan toe drie traveeën en deze kreeg bij de verbouwing een eigentijdse winkelpui. Ook laat de opmeting de indeling van het achterhuis zien. Dit is sindsdien redelijk goed bewaard gebleven. Er zijn een voor- en een achterkamer naast een doorgaande gang. Tussen beide kamers is een middenstuk waar de trap zich bevindt en twee donkere slaapkamers zonder ramen die vanuit respectievelijk de voor- en de achterkamer bereikt konden worden. Dit zijn in feite nog bijna bedsteden. De voorste kamer werd toen als bergplaats betiteld. Ook op de verdieping is een voor- en een achterkamer met in het middenstuk trappen en een alkoof. Aan het einde van de gang kon men een vierkante ruimte bereiken die achter nr. 18 lag en als keuken diende.

De toestand van het achterhuis is niet heel veel veranderd. In de bergplaats werd in vroege 20ste eeuw (mogelijk in 1910) een keuken ingericht, vermoedelijk omdat de keuken achter de buurman is komen te vervallen.

Wel is in de loop van de 20ste eeuw de kap van het achterhuis gesloopt en vervangen door een plat dak.

¹ Het is niet uitgesloten dat de kelder oorspronkelijk tot aan de straat heeft doorgelopen en later is afgebroken zodat het voorste deel van de begane grondvloer gelijk met de straat kwam te liggen. Concrete aanwijzingen hiervoor zijn tijdens dit onderzoek niet gevonden.

BESCHRIJVING

gevels

De voorgevel is een gepleisterde drielaags lijstgevel van drie traveeën breed. Het geheel is in een Jugendstilachtige stijl opgetrokken.

De onderpui heeft een etalage met de deur in een portiek aan de linkerkant. De oude pui uit 1910 is in principe nog aanwezig, maar bekleed met modernere materialen.

De verdieping heeft drie vensters met driedelige bovenlichten. De 19de-eeuwse geprofileerde dunne kozijnen hebben duimen voor luiken.

De tweede verdieping heeft drie vensters met dunne kozijnen met duivejagers die vernieuwde stolpramen hebben en driedelige bovenlichten.

Boven alle vensters zijn in de crèmekleurige pleister lateien met Jugendstilversieringen aangeduid. In de pleister zijn ter hoogte van de dorpels, de kalven en de bovendorpels horizontale lijsten aangeduid.

De gevel eindigt met een eenvoudige houten, naar voren springende lijst, ondersteund door eenvoudig geprofileerde klossen. Aan weerszijden van de lijst zijn een soort kantelen in Jugendstilvormen.

Op sommige details van deze gevel wijkt het ontwerp af van de feitelijke uitvoering. De gevel dateert in de huidige vorm weliswaar uit 1910, maar het is waarschijnlijk dat zich onder de pleister oudere bouwsubstantie verbergt.

De achtergevel is een wit gepleisterde drielaagse lijstgevel met een zwarte plint.

Op de begane grond bevinden zich twee vensters met zware kwarthol geprofileerde kozijnen. Deze hebben schuiframen met bovenlichten met ongekleurd glas in lood en daaronder zesruitsramen. Tussen beide vensters bevindt zich een plank, waar mogelijk een pomp aan bevestigd is geweest, en een vrij oud anker ter hoogte van het bovenlicht. Onder het rechter venster bevindt zich een koekoek waarin een gemetselde trap naar de kelder is aangebracht. De voorrand van deze koekoek is van zandsteen.

Op de beide verdiepingen bevinden zich drie traveeën.

Op de verdieping heeft het rechtervenster een tweedelig bovenlicht en kan uit 1910 dateren. Het is voorzien van een vernieuwd stolpraam. Daarnaast bevinden zich twee 19de-eeuwse kozijnen met duivejagers. De ramen zijn zesruiters, waarbij het linkervenster als stolpraam is uitgevoerd.

Op de verdieping zijn drie vensters met T-vormige stolpramen, waarbij de bovenlichten tweedelig zijn.

Van de rechterzijgevel kon achteraan op begane grond niveau een tienlagenmaat van 78 cm. geconstateerd worden. Dit zou kunnen wijzen op een datering van de vroege 17de eeuw.

beschrijving per bouwlaag

Het achterste deel van het voorhuis heeft (onder de vroegere puikamer) een gedrukt tongewelf. De kelder strekt zich niet uit onder de gang links van deze kamer. De achtermuur (de oostmuur) van het pand is op kelderniveau 45 cm. dik. De zuidelijke zijmuur van de kelder is vermoedelijk 30 cm. dik. De ingang van de kelder bevindt zich in de achtermuur van het huis en is via een koekoek te bereiken. Deze ingang zit in het noordelijke gedeelte van de oostmuur van de kelder. Boven de ingang bevindt zich een eiken latei met een sponning voor een deur. Daarnaast is een dichtgezet breed venster met schuine neggen te zien.

In de westmuur van de kelder is een dichtgezette opening waarneembaar. Wellicht heeft er nog een kelder voor gelegen of was hier een trap naar de begane grond.

De balklaag boven de begane grond is niet in het zicht. Toch is het waarschijnlijk dat de begane grond overspannen is door een historische enkelvoudige balklaag. Op de opmeting van 1910 blijkt dat de bestaande balklaag gehandhaafd bleef en aan de linkerkant aangelast werd omdat men de drup bij het huis getrokken had. Omdat er sindsdien geen grote verbouwingen meer gedaan zijn is het waarschijnlijk dat de oude balklaag nog steeds aanwezig is.

De begane grond heeft aan de linkerkant een portiek met daarachter een portaal en een steektrap met kwartdraai boven uit 1910 die naar de bovenwoning leidt. Daarnaast bevindt zich de winkelruimte. Het achterste gedeelte van de winkel ligt een trede hoger. Dit is de voormalige puikamer. Aan de linkerkant van deze kamer is een gang die langs de binnenplaats naar het achterhuis leidt.

Het portiek en het portaal en de trap dateren uit 1910. De scheidingswand tussen de achterkamer en gang kan in aanleg 19de-eeuws of ouder zijn.

In de rechtermuur van de achterkamer zat in 1910 een stookplaats.

Ook de verdieping zelf is volgens de opmeting van 1910 overspannen door een bestaande enkelvoudige balklaag. Vermoedelijk bevindt zich hier inderdaad nog steeds een historische balklaag, hoewel die door de aanwezigheid van verlaagde plafonds nergens gezien kon worden.

Op de verdieping is een voorkamer die de volle breedte van het huis is beslag neemt. Hierachter bevindt zich in het middenstuk van het voorhuis aan de linkerkant de overloop met de trappen en rechts een alkoof. Achteraan is rechts een achterkamer met daarnaast een smal keukentje.

De voorkamer heeft aan de rechterkant een zwart marmeren eenvoudige schouw en een 19de-eeuws stucplafond met middenornament, omgaande lijsten en hoekornamenten. Aan de linkerkant is een kastenwand. De vensters hebben een vensteromtimmering uit 1910. De deur is een 19de-eeuwse beklampte deur met geprofileerde deuromlijstingen en vlinderscharnieren.

Bij de overloop is een Jugendstiltrappaal en een traphek uit 1910 van de trap naar de verdieping. Ook de trap naar de tweede verdieping dateert uit 1910 en heeft een trappaal.

Bij de overloop ter plekke van de trappaal is een eigenaardige sprong van ca. 40 cm. in de vloer. Dit punt komt precies overeen met de plek waar op de begane grond een sprong zit die het begin van de kelder aangeeft. Ook deze sprong heeft men bij de verbouwing van 1910 behouden. Dit suggereert dat de oude balklaag boven de begane grond inderdaad gebleven is. Naast de trap is een WC met een 19de-eeuwse geprofileerde deuromlijsting. De achterkamer en de keuken hebben ook 19de-eeuwse geprofileerde deuromlijstingen. De achterkamer heeft aan de rechterkant een eenvoudige schouw uit 1910 en een vensteromtimmering uit 1910. Vanuit de achterkamer kan men de alkoof bereiken. Tussen de achterkamer en de alkoof bevindt zich een wand met geveerd glas in lood.

Het keukentje heeft een eenvoudige houten schouw uit 1910.

De tweede verdieping heeft eveneens verlaagde plafonds. Volgens de opmeting van 1910 is deze verdieping overspannen door vuren balken van 25 x 10 cm die 80 cm. h.o.h. liggen. Deze balklaag zal nog aanwezig zijn.

De verdieping heeft een voorkamer die de volle breedte van het huis in beslag neemt. In 1910 was hier een grote kamer rechts en een zijkamertje - de "logeerkamer" - links.

Daarachter bevindt zich de overloop met de trap uit 1910 met daarnaast een slaapkamer die thans bij een achterkamer is getrokken. Naast de achterkamer bevindt zich een recent afgescheiden smal kamertje.

De voorkamer heeft bij de vensters kraalschroten uit 1910 en aan de rechterkant een houten schouw uit 1910 in Jugendstilvormen. De kamer heeft een vlak plafond met een brede vlakke houten lijst. Het vroegere zijkamertje heeft een stucplafond en in de achterwand een kast met een oorspronkelijke opgeklampte kastdeur.

Vanuit de overloop is een schuin uitgebouwd halletje waarin drie tweepaneeldeuren naar de diverse kamers. De tweepaneeldeur naar de oorspronkelijke rechtervoorkamer is dichtgezet. De toegangsdeur naar de achterkamer is een tweepaneeldeur. De slaapkamer heeft in de rechtermuur een klappaam.

De wanden van de overloop zijn nog min of meer die van 1910 als mede de scheidingswand tussen de voorkamer en die van de vroegere slaapkamer in het middenstuk. De rest van de wanden is recent.

De binnenplaats en de gang

De binnenplaats is vrij ondiep en heeft een gang aan de linkerkant. In deze gang bevindt zich een venster met een oud kozijn waarin een zesruitsraam dat van gekleurd glas in lood is voorzien. Dit glas in lood dateert mogelijk uit omstreeks 1930. Daarnaast bevindt zich een moderne deur in een oud zwaar kozijn.

Het achterhuis

Het achterhuis heeft een tweelaagse recht gesloten voorgevel met naast de gang twee vensters met zware kozijnen met kwarthol profiel. Het linker is een T-venster en het rechter een H-venster. In de bovenlichten zit ongekleurd glas in lood. Tussen beide vensters bevindt zich een buitenkraantje met een kitscherige wasbak.

Op de verdieping zit boven het linkervenster een pakhuisdeurtje met oude hengen. Boven het rechteren venster zit een klein venstertje waarvan het raamhout vernieuwd is. In de gevel bevinden zich twee vrij oude ankers ter hoogte van de balklaag boven de begane grond.

De rechter (zuidelijke) zijgevel van het achterhuis heeft een tienlagenmaat van 84,5 cm. en kan mogelijk uit de 16de eeuw dateren.

De achtergevel is tweelaagse gepleisterde recht gesloten gevel met op de begane grond een vernieuwde deur en vernieuwd T-venster. Op de verdieping bevinden zich twee vernieuwde T-vensters. Ook hier bevinden zich drie vrij oude ankers ter hoogte van de balklaag boven de begane grond.

De begane grond is overdekt door een enkelvoudige balklaag van rechthoekige vermoedelijk grenen balken.

De begane grond heeft aan de linkerkant een gang. Rechts daarvan bevindt zich vooraan een keuken, een middengedeelte met kastruimten en trap en achteraan een vrij diepe achterkamer.

De keuken heeft in de rechtermuur een houten schouw, die van mogelijk omstreeks 1910 dateert, met 20ste-eeuwse historiserende tegeltjes erin. De keuken heeft daar waar geen kasten zijn een lambriserings van kraalschrootjes.

De toegangsdeur is een tweepaneelsdeur met bochtscharnieren die van vóór 1910 dateren. Deze deur is gevat in een 19de-eeuwse geprofileerde deuromlijsting. Op deze deuromlijsting is een deurlijstje van omstreeks 1910 aangebracht.

In de achterwand bevindt zich rechts een paneeldeur met vlinderscharnieren die mogelijk 19de-eeuws is. Links ervan bevindt zich een opgeklampte deur met vlinderscharnieren en een vaste kast in de linkerachterhoek heeft een opgeklampte deur met knierscharnieren.

De deuren in de achterwand geven thans toegang tot kasten, maar de rechter heeft in 1910 toegang gegeven tot een ruimte die toen als slaapkamer aangeduid werd. Het was slaapkamer die nog veel weg heeft van een bedstede.

De 19de-eeuwse trap heeft een kwartdraai.

De achterkamer heeft een 19de-eeuwse tweepaneelsdeur met bochtscharnieren en geprofileerde deuromlijsting. De achterkamer is thans vrij diep daar men de vroegere slaapkamer die zich half achter de trap bevond er bij heeft getrokken.

Op de verdieping is het voorste gedeelte overdekt door dunne naaldhouten balken. De achterkamer is overdekt door dikkere naaldhouten balken met een duivejager profilering. Deze laatste balken kunnen 19de-eeuws zijn. Deze laatste kamer heeft een hoger plafond dan de voorkamer waarbij ook de balken boven deze kamer hoger zitten.

De voorkamer heeft een 19de-eeuwse tweepaneelsdeur met een houten deurknop en geprofileerde deuromlijsting en een laddertrap met een bodem die naar de thans verdwenen zolder heeft geleid.

De rechtermuur van de voorkamer is in staand of slordig kruisverband gemetseld (tienlagenmaat 55,5-56 cm.). Deze zou 18de- of 19de-eeuws kunnen zijn.

In het middenstuk bevindt zich de overloop en een 19de-eeuwse trap met twee kwartdraaien naar de voormalige zolder. Bij de overloop is een traphek met gietijzeren spijltjes. Tussen de overloop en de linkermuur is nog een kleine ruimte die in 1910 als alkoof werd betiteld.

De achterkamer had vroeger een stucwerkplafond, dat echter recent uitgesloopt is.

De kamer heeft in de rechtermuur een stookplaats in Jugendstilvormen en 19de-eeuwse uitzwenkende vensterbanken met 19de-eeuwse raamomtimmeringen. De deur tot de kamer is een 19de-eeuwse 2-paneelsdeur met bochtscharnieren en geprofileerde deuromlijsting.

In de noordelijke zijmuur is in de achterkamer een bouwnaad te zien. Ten westen van deze bouwnaad is de muur met geeltjes gemetseld.

WAARDESTELLING

Het huis heeft een stedenbouwkundige waarde doordat het goed in het gevelbeeld van de oostwand van de Oosterstraat past.

De bouwmasse heeft enige waarde, daar die nog min of meer de hoofdvorm van de structuur van een mogelijk vroeg-17de-eeuwse voorhuis en een in aanleg 16de-eeuws achterhuis laat zien met daartussen de karakteristieke binnenplaats met de gang aan een zijde. Hierop is inbreuk gemaakt doordat de oorspronkelijke steile kapvorm is verdwenen.

De voorgevel heeft als eenvoudige Jugendstilgevel kunsthistorische waarde, waarbij ook de pui bewaard is gebleven en waardevol is. Bovendien kan er ook nog oudere bouws substantie in bewaard zijn gezien de pleistering van de gevel.

De achtergevel van het voorhuis heeft enige bouwhistorische waarde omdat de begane grond mogelijk uit de 18de eeuw dateert gezien de aanwezigheid van 18de-eeuwse vensterkozijnen.

De mogelijk 18de-eeuwse voorgevel van het achterhuis heeft enige waarde met zijn 18de-eeuwse vensters en pakhuisdeurtje.

Het casco heeft bouwhistorische waarde. Voornamelijk de kelder met het tongewelf heeft bouwhistorische waarde. De rechtermuur van het voorhuis is tot en met de eerste verdieping bewaard gebleven en heeft bouwhistorische waarde; vermoedelijk zijn ook de balklagen boven de begane grond en de verdieping bewaard gebleven en hebben die bouwhistorische waarde. Het achterhuis heeft oude zijmuren tot en met de begane grond die bouwhistorische waarde hebben.

Zeer veel van het interieur van 1910 is bewaard gebleven. De trappen, enige schouwen, vensteromtimmeringen, deuromlijstingen en deuren hebben enige kunsthistorische waarde. Ook de indeling van 1910 heeft zich deels gehandhaafd.

AANBEVELINGEN

Het casco van het voorhuis en het achterhuis komen mogelijk in aanmerking voor bescherming evenals het interieur en de indeling van het achterhuis.

Uittreksel uit het bouwdossier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Oosterstraat 20**
Bouwdossiernummer : B 6569
D.I.V. bezoek : 18 juni 2003

1910

M. Mentjes van Hoorn krijgt een vergunning voor het veranderen van de indeling, het verhogen der muren en het maken van een winkelpui in de voorgevel, alsmede het bestemmen en inrichten van het gebouw tot een beneden- en bovenwoning. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid.

1924

R. Jonkhoff krijgt een vergunning voor een reclamelichtbak.

1932

M. Mentjes van Hoorn krijgt een vergunning voor het aanbrengen van een verkoopautomaat tegen de voorgevel.

1933

De vergunning uit 1924 voor een reclamelichtbak wordt ingetrokken.

1942

Er wordt een aanvraag ingediend voor bouwmaterialen t.b.v. werkzaamheden aan een schoorsteen.

1953

De firma G.H. van der Werf (vulpen verkoop) is in het pand gevestigd. Hij krijgt een vergunning voor een neonreclame.

1957

H.G. van der Werf krijgt tot wederopzegging een vergunning voor het onder voorwaarden voorhanden hebben van ten hoogste 195 liter huisbrandolie.

1962

De voorgevel van het gebouw wordt gewijzigd. Hiervoor is geen bouwvergunning nodig.

H. Wierts